

Yeniden işlevlendirilen Hasan Paşa Hanı'nın kullanım sonrası değerlendirilmesi

Mehmet CEBE*

Dicle Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Diyarbakır/Türkiye
mehmetcebe1@gmail.com ORCID: 0000-0003-0916-5955 Tel: (412) 241 10 00 (7751)

Nurtekin ÖZEN

Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Elazığ/Türkiye
nozen@gmail.com ORCID: 0000-0002-2509-1864

Can Tuncay AKIN

Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Diyarbakır
ctakin@dicle.edu.tr ORCID: 0000-0001-9658-7712

Geliş: 14.06.2019 , Revizyon: 28.06.2019 , Kabul Tarihi: 20.07.2019

Öz

Son yüzyılda dünya genelinde yaşanan değişimin etkileri ülkemizde de ciddi oranda yaşanmıştır. Her alanda görülen bu değişimden en fazla etkilenen alanlardan biri de mimari olmuştur. Geleneksel yapılar yaşanmışlıkların, tarihin, geleneğin, tekniğin ve kültürün sonraki nesillere ulaştırıldığı tarihi belge niteliği taşımaktadır. Bu nedenle geleneksel yapılar, özgün kimlikleri ile korunmaları durumunda ancak söz konusu anlamlarını sonraki nesillere taşımaya devam edebileceklerdir. Geleneksel yapıların özgün kimlikleri ile korunmalarına katkı sunmayı amaçlanmakta olan bu çalışma kapsamında tarihi yapıların yaşatılarak korunması sürecinde yaşanan aksaklıkların tespit edilmesi hedeflenmektedir. Yaşanan değişimden mimari alanda en fazla etkilenen yapı grubunu yeni ihtiyaçlar ve ekonomik kaygıların etkisi ile geleneksel han yapıları oluşturmaktadır. Bu yapılardaki sağlıksız ve kimliksiz müdahaleler ve yeni işlevlendirmeler ciddi sorunları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda geleneksel han yapılarının yeni işlevlerinin, yapı ve kullanıcılar üzerindeki etkilerinin bilimsel yöntemlerle araştırılması, olumsuz yönlerinin tespit edilerek çözüm önerilerinin sunulması bu yapıların korunması sürecinde en önemli faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma kapsamında Diyarbakır kentinde bulunan şehir içi hanlarından yeniden işlevlendirilmiş olan Hasan Paşa Hanının özgün niteliklerini korumak amacıyla, bu yapının yeni işlevi ve kullanım alanlarına ait gözlemsel saptamalar yapılarak görsel analizler oluşturulmuştur. Yapılan tespitler ışığında yapının özgün kimliğini bozan müdahaleler belirlendikten sonra kullanıcı memnuniyet seviyesinin belirlenmesine yönelik olarak anket çalışmaları yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hasan Paşa Hanı, Tasarım, Yeniden İşlevlendirme, Gözlemsel Analiz, Yaşatarak Koruma

* Yazışmaların yapılacağı yazar

DOI: 10.24012/dumf.578019

Giriş

Sadece bir bireyin, toplumun veya ülkenin değil bütün bir insanlığın ortak kültürel mirası olan geleneksel yapılar, taşıdıkları anlam ile sonraki nesillere devredilmelidir. Bu yapılar üretildikleri kültürlerden etkilendikleri kadar sonraki kültürleri de etkileyen ve kent kimliğinin oluşmasına katkı sağlayan kentlerin önemli bileşenleridir. Bu bakımdan geleneksel yapılar, önceki kültürlerin günümüze taşınmasına katkı sunmasının yanında günümüz ve gelecekteki topluma ait yapı stoklarının biçimlendirilmesinde de önemli bir rol üstlenmektedir.

Dünya genelinde sanayi devriminden sonra başlayan ve uzun yüzyıl olarak adlandırılan (Özkan Altınöz, 2014, s. 838) 19.yüzyılda kırsal kesimden büyük şehirlere ve sanayi bölgelerine hızlı bir göç akımı başlamıştır. Özellikle 20.yüzyılda yaşanan savaşlar ve toplumsal çatışmalardan kaynaklanan nedenler göç sürecini daha da hızlandırmıştır. Kırsal kesimden kent merkezlerine yaşanan göçler sonucunda barınma ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak ciddi bir yapılaşma süreci başlamıştır. Böylece kent merkezlerindeki demografik yapılarda önemli değişiklikler yaşanmış, yerleşik halk genellikle yeni üretilen yapıları tercih ederek kullandıkları yapıları yeni yerleşimcilere bırakmıştır. Daha önce edindikleri yaşam tecrübelerini bu bölgelere taşıyan yeni kullanıcılar, taşıdıkları geleneksel yapılara belirli oranlarda müdahalelerde bulunmuştur. Teknolojik gelişmelerin geleneksel mekânlara uyarlanması öncelikli müdahaleler arasında yer almıştır. Dünya genelinde tarihi mirasın korunması ile ilgili artan bilinç, özellikle tarihi kent merkezlerinde bulunan geleneksel yapıların restore edilerek tekrar kullanılmasına yol açmıştır. Ancak bazı hassas müdahalelerin yapılamadığı örneklerde geleneksel yapılara zarar veren uygulamalarla da karşılaşmıştır. Bu hatalı müdahaleler, geleneksel yapılarda ciddi performans kayıplarına, özgün kimlik kayıplarına ve ayrıcalıklı özelliklerin yitirilmesine neden olmuştur.

Geleneksel yapıların onarılan ve yeniden işlevlendirilen örnekleri incelendiğinde toplumun değişen kültürel yapısı ve ekonomik beklentilerinden dolayı, koruma bilincinden çok ticari kaygıların ön plana çıktığı gözlenmektedir (Cebe,2017). Geleneksel yapıların korunmasında başarı seviyesi; ulusal ve uluslararası yasal sınırlar çerçevesinde özgün kimliğin korunmasına, çevrenin koruma ölçütlerine uyumuna ve toplumun genel beklentilerinin karşılanmasına bağlıdır. Değişen toplumsal ve bireysel beklentiler nedeniyle geleneksel yapılar, kullanıcıların ihtiyaçlarına uyum noktasında yetersiz kalmaktadır. Kullanım sonrası değerlendirme konusunda yapılan çalışmalar tam da bu noktada tarihi binaların kullanıcı ihtiyaçlarına uyumlu bir hale getirilmesi için uyumsuzlukların belirlenmesi ve önerilerin geliştirilmesine fırsat tanımaktadır. Bu çalışmada da Diyarbakır'ın Geleneksel Hasan Paşa Hanı görsel analizler ve kullanıcı memnuniyet seviyelerinin belirlenmesinden oluşan kullanım sonrası değerlendirmesi yapılmıştır.

Amaç

Ülkemizde son yıllarda toplumda yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel değişim sonucunda kent merkezlerinde bulunan geleneksel yapılar özellikle de han yapıları restorasyon sonrası yüklenen yeni işlevleri ile ticari odaklar haline gelmişlerdir. Geleneksel kent merkezlerinde yaşanan bu hızlı dönüşüm esnasında, gerek onarımlar ve gerekse de yeniden işlevlendirmelerde projenin başarısı için yeteri kadar analiz yapılmadığı, daha çok ekonomik kaygıların ön plana çıktığı gözlemlenmektedir (Benli, 2007).

Küresel ölçekte çok kıymetli ve değerli olan geleneksel yapılar, korunması gereken kültürel mirasın ayrıcalıklı yapılarıdır (Akın, Bekleyen, & Yıldırım, 2016; Dalkılıç & Bekleyen, 2010; Dalkılıç, 2008,). Geleneksel yapılar genellikle günümüzde onarım sonrası kendi kaderine ve kullanıcıların sınırsız istek ve taleplerine terk edilmektedir. Özellikle reklam uğruna yapılan uygulamalar, konfor seviyesi bakımından kullanıcıların beklentileri ile teknolojik

gereksinimlerinin baskısı altında yapılan onarım ve yeniden işlevlendirme sonrası müdahaleler bu yapıların özgün kimliklerini bozmakta ve yapısal olarak zarar görmelerine neden olmaktadır.

Bir yapının fiziki şartları ne kadar iyi olursa olsun, yapıya doğru bir fonksiyon yüklenmediği sürece başarıdan söz etmek mümkün değildir. Tasarımcı yapay çevreyi, yaşamın sürekliliği ve gereksinimlerini konforlu bir biçimde sağlayacak şekilde tasarlamak zorundadır (Akin, 2001). Yapının fiziki tasarımı kadar işlevsel tasarımı da kullanıcı memnuniyet seviyesini yükselten etkenlerin başında gelmektedir. Yapı tüm kullanıcı gruplarının beklentilerini en üst düzeyde karşılayabilmelidir (Talu, 1999). Aynı zamanda yasal beklentileri, özellikle çevresel faktörler bakımından maksimum oranda karşılayabilmelidir. Yapıların kullanıcılardan bağımsız olarak tasarlanması yerine, kullanıcıların değerlendirmelerinin de alınması oldukça önemlidir. Bu nedenle olası aksaklıkların tasarım aşamasında giderilebilmesi için kullanıcıların bu aşamada sürece dahil edilmesi gerekmektedir (Dinç, 2002; Bekleyen & Yılmaz-Ay, 2016; Bekleyen & Korkmaz, 2012; Sanoff, 1992).

Bu çalışma ile geleneksel yapıların yeniden kullanılması sürecinde mevcut işlevlerinin ciddi bir şekilde irdelenmeden restorasyon¹ uygulamalarının yapılması ve sonrasında verilen yeni işlevlerin uygunsuzluğu nedeni ile bu işlevler ve müdahalelerin gözlemsel analizler ve KSD (Kullanım Sonrası Değerlendirme) yöntemi ile değerlendirilmiştir. Temel amaç, geleneksel yapılar özelinde-yapılan onarım ve yeniden işlevlendirme çalışmalarının başarı oranının yükseltilmesini sağlayacak çözümleri bulmak hedeflenmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada örneklem olarak seçilen Hasan Paşa Hanı'nın onarılarak yeniden

işlevlendirilmesi sonrasında maruz kaldığı müdahaleler görsel olarak tespit edilmiş, hazırlanan bir anket formu ile kullanıcıların bu yapı hakkındaki memnuniyet seviyeleri belirlenmiştir.

Bu yapı hakkındaki verilerin toplanmasında öncelikle literatür taraması ve ayrıntılı bir görsel inceleme yapılmıştır. Yapılan görsel tespitler fotoğraflanarak belgelenmiştir.

Hasan Paşa Hanı'nda yapılan gözlemsel çalışmalar sonucunda bu yapıyı günde ortalama 1000 kişinin kullandığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu evren büyüklüğünde denekler homojen olarak kabul edildiğinde, %10 hata payı ön görülerek yapılan hesaplamalara göre Hasan Paşa Hanı için örneklem büyüklüğü 58 kişi olarak hesaplanmıştır (Can, 2014). Ancak evren büyüklüğü 58 kişi olmasına karşılık saha çalışmaları kapsamında 93 kişi ile anket yapılarak hata payının daha aza indirilmesi hedeflenmiştir. Hasan Paşa Hanı'nda yapılan anket çalışmalarından elde edilen verilerin analizi için SPSS İstatistik Veri Analizi Programı kullanılmıştır.

Anket çalışmalarından elde edilen veriler için her soru bağımsız olarak değerlendirilerek betimsel analizleri yapılmıştır. Birbirleri ile ilişkili olan sorular arasında kontrolü sağlamak amacı ile çapraz tablo analizleri yapılmıştır.

Kullanıcı memnuniyet seviyesinin belirlenmesine yönelik hazırlanan anket sorularında en düşük memnuniyet seviyesi 1 ve en yüksek memnuniyet seviyesi 5 olacak şekilde 1 ile 5 arasındaki bir değerlendirme baz alınmıştır. Bu çerçevede anket sonuçları incelendiğinde; genel olarak ortalama memnuniyet seviyesi 3.49 olarak bulunmuştur. Bu da 5 üzerinden değerlendirilen bir ankette ortalama 2,5 olan kullanıcı memnuniyet seviyesinin çok üzerinde genel bir memnuniyet olduğunu göstermektedir. Analiz kapsamında anketteki her bir soru 3.49 ortalama puanına göre değerlendirilerek ortalama memnuniyet seviyesine göre daha yüksek ve daha az olan sapmalar tespit edilmiştir.

Elde edilen veriler ile yapının ve mekânların fiziksel durumu, yapının ulaşılabilirliği, alt yapı olanakları, kullanıcıların geleneksel yapıların

¹ Restorasyon: Çevre-yapı, yapı-mekan ilişkilerini dikkate alan, yapı formu ve malzemenin özgünlüğünü koruyan, geçmişin tarihi, kültürel, ekonomik ve estetik değerlerini koruyarak belgeleyen bilimsel temellere dayanan bir çalışmadır. (Birlik S. , 2006)

yeniden işlevlendirilmesine bakış açıları, kullanıcıların konfor beklenti seviyesi gibi faktörlerle kullanıcıların bakış açıları ve beklentileri belirlenmiştir.

Bulgular

Alan çalışmasına ilişkin gözlemsel incelemeler ve kullanıcı beklentilerinin de belirlendiği kullanıcı memnuniyet seviyeleri aşağıda açıklanmıştır.

Hasan Paşa Hanı tarih boyunca önemli kervan yollarının kavşak noktasında bulunan Anadolu'nun güney doğusundaki en büyük kentlerden biri olan Diyarbakır'ın (Şekil.1) kent merkezinde bulunmaktadır. Osmanlı dönemindeki Diyarbakır Valilerinden Hasan Paşa tarafından 1572-1575 yılları arasında inşa ettirilen (Beysanoğlu, 1996) (Yavuz, 2011) (Yılmazçelik, 2010) (Yeşilbaş, 2015) bu han onun adıyla anılmaktadır. Onarımlar görenek günümüze ulaşan bu yapı Diyarbakır'ın en büyük hanlarından birisidir. Diyarbakır'ı ziyaret eden seyyahlar da bu yapı hakkında çok sayıda önemli bilgiler vermişlerdir. (Yılmazçelik, 1995) Örneğin XVII. Yüzyılda Diyarbakır'a gelen Evliya Çelebi yapının "Kale misali, gayet metin ve müstahkem bir yapı" olduğunu, 1612 yılında kente gelen Polonyalı Simeon, handa "Çok sayıda oda ve 500 beygiri barındırabilen yer altında iki büyük ahırının olduğundan" bahsederken (Karakaş & Karakaş, 2015) Buckingham'ın 1815 tarihi için verdiği bilgilerden yapının hububat borsası olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Karaca, 2014) (Kejanlı, 2009).

Kent son elli yıllık zaman diliminde aldığı göçler nedeni ile ciddi bir büyüme yaşamıştır. Bu genişleme nüfus yoğunluğunun tarihi kent merkezinden dışarıya doğru kaymasına neden olmuştur (Dalkılıç & Bekleyen, 2011). Günümüzde Hasan Paşa Hanı ve çevresi ticari değerini korumaya devam etmektedir. Yerinde yapılan gözlemsel incelemeler ve anket çalışmaları sonucunda elde edilen bilgilere göre Diyarbakır Hasan Paşa Hanı'nda aşağıdaki tespitlere ulaşılmaktadır.

Gözlemsel analiz

Her yaştan kullanıcının çekim merkezi olan yapı, genel olarak dört farklı grup tarafından kullanılmaktadır. İlk kullanıcı grubunu iş yeri sahipleri ve çalışanlar, ikinci grubu kent sakinleri, üçüncü grubu turistik amaçlı kente gelen ziyaretçiler, dördüncü grubu ise hanı sadece geçiş güzergahını olarak kullanan kullanıcılar oluşturmaktadır.

Diyarbakır'ın Suriçi bölgesini ikiye ayıran Mardin Kapı ve Dağkapı'sını birbirine bağlayan Gazi Caddesi'ne bitişik Hasan Paşa Hanı, Suriçi'nin merkezinde bulunan Ulu Camii'nin tam karşısında konumlanmaktadır. Büyük bir revaklı avluya sahip olan yapının tüm odaları avlu çevresinde yer almaktadır. Gazi Caddesi'ne bakan ana girişinin (batı) dışında doğu ve güney yönlerindeki iki kapı ile bu yapı, kapalı çarşı ile bağlantılıdır (Şekil 1).

Düz bir satıh üzerine konumlanan bu han, kuzey-güney ekseninde uzayan dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Geniş avlusunun tam ortasında altıgen bir şadırvan bulunmaktadır. Bodrum katına sonradan eklenen, birinci katında ise özgün yapısı günümüzde korunan ticari amaçla kullanılmaktadır. Özgün fonksiyonu hayvan barınağı olan hanın bodrum katı (Yıldırım, 2017), rampa ve merdivenlerle avluya bağlanmıştır. Ayrıca bu kat hem havalandırma hem de aydınlatma ihtiyacını karşılayan mazgallara sahiptir.

Üst kat birbirlerine bağlantılı dış (sokağa) ve iç cepheye (avluya) bakan ardışık olarak dizilen odalardan oluşmaktadır. Alt katta ise bu mekânsal bağlantıların birbirlerinden koparıldığı, mekanların bir kısmının avluya diğer kısmının ise dışarıya bağlantılı olan ticari mekânlardan oluştuğu görülmektedir. Hanın birinci katındaki odalar ağırlıklı olarak konaklamaya yönelik olup avludan çıkan dört ayrı merdiven ile üst kata bağlantı sağlanmaktadır. Bu merdivenler hanın batı girişi ile doğu girişinin sağ ve sol yanında simetrik bir şekilde yapılmışlardır. Üst kattaki odalar iki bölümden oluşmuştur. Revaklardan ilk girişteki bölümde basık, lento ile geçilmiş giriş kapısı, ocak ve revaklara açılan bir pencere bulunurken diğer bölüm bir pencere ile dışarı açılmaktadır.

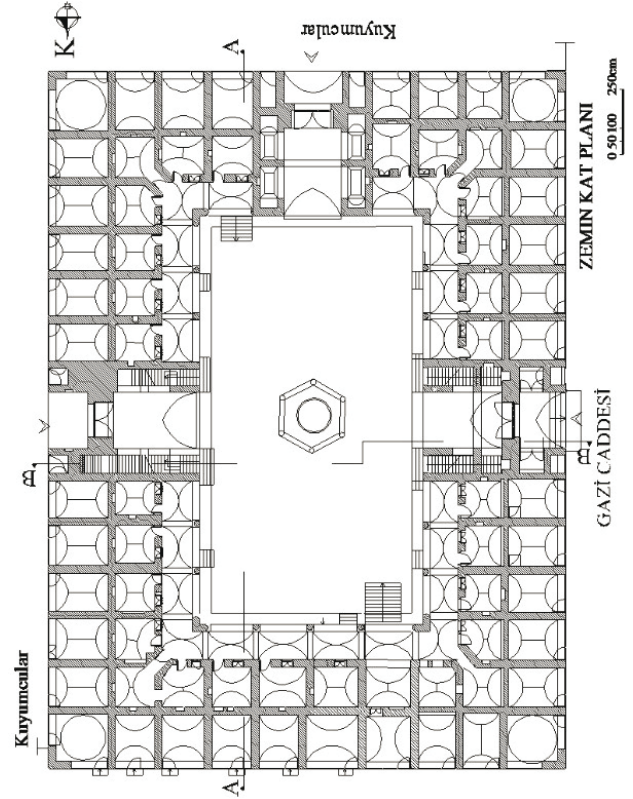
Revaklara bakan pencere güvenlik açısından lokmalı demir parmaklıklar ile kapatılmıştır. (Şekil.1)

Yapıda malzeme olarak kubbe ve tonozlarda 32x32x3 ebadındaki tuğla, cephelerde beyaz ve siyah kesme taş, diğer duvarlarda ise ahşap hatıllı moloz taş duvarlar ile dönemin yapı harcı olan horasan harcı kullanılmıştır.

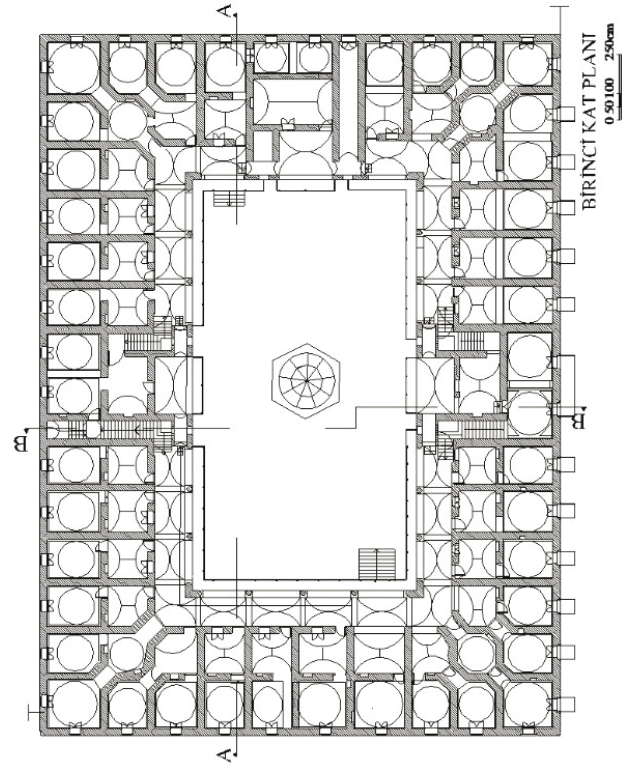
Yığma yapım tekniği inşa edilmiş olan Hasan Paşa Hanı bazalt taş duvarlar, bazalt alınlık ile yapılmış olan tuğla kemerler, tuğladan mamul tonoz ve kubbeler ile inşa edilmiştir. Zeminleri bazalt taş kaplama olan yapının moloz taş duvarları sıvanarak kireç badana ile boyanmıştır. Ana giriş kapıları orijinal olup ahşap iskelet üzerine demir saç kaplama şeklindedir. Mevcut oda kapı ve pencereleri ahşaptan yeni tekniklerle imal edilmiştir.

Tüm mekânlarda elektrik hattı ve aydınlatma sistemi bulunan yapıda belediyenin şebekesi tarafından beslenen su sadece belli bazı mekânlarda bulunmaktadır. Atık sular belediyenin merkezi toplama hattına bağlanmıştır. Ayrıca bir toplama sistemi bulunmadığı için yağmur suları kanalizasyon şebekesine bağlanmıştır. Telefon hattı ve wireless yayınları ile internet erişimine olanakların bulunduğu yapıda GSM operatörlerinin sunduğu hizmetler ile de telefon ve internet erişimine ulaşmak mümkündür.

Geleneksel yapılar yapım dönemlerine ait standartları taşıdıkları için taşıyıcı sistem açısından çoğu zaman yeterli güvenlik performansını sağlayabilirlerken acil güvenlik tedbirleri açısından bu kriterleri sağlamakta yetersiz kalmaktadırlar. Özellikle standart ölçülere sahip bir yangın merdiveni, acil çıkışlar, kapı ve geçişlerin boyutlandırılması gibi standartlara çoğu zaman uyum sorunu yaşanmaktadır. Bu yapı özelinde de yangın merdiveni, acil çıkışlar ve acil müdahalelerde yetersizlikler bulunmaktadır.

Şekil 1. Zemin Kat Planı (Yıldırım.2017)

Şekil 2. 1. Kat Planı (Yıldırım.2017)

Mülkiyeti Diyarbakır Vakıflar Bölge müdürlüğünün uhdesinde bulunan Hasan Paşa

Hanında yapılan çalışmaların tümünde adı geçen müdürlüğün izni alınmaktadır. Genel prensipler dışında kalan yapının genel işletmesi han yönetimi tarafından yürütülmektedir. Handa, hediyelik eşya, gümüşçü, kuyumcu, kahvaltıcı, kitapçı, kafe gibi hizmet sektöründe bulunan birbirileri ile ticari bağı olmayan farklı meslek gruplarından esnaflar bulunmaktadır.

Yapının kendine has bir otoparkı bulunmamaktadır. İşletmecilerin malzeme indirmesi, yapıya taşınması ve depolamasında ciddi yetersizlikler mevcuttur. Üst katlara ulaşımında asansör olmayışı, mevcut merdivenlerin dik ve dar basamaklı olması engelli ve yaşlı bireyler ile malzemelerin üst katlara ulaşımına çok kısıtlı bir şekilde imkan vermektedir. Teknik donanım açısından yapıda anons sistemi, kamera sistemi, yangın ihbar sistemi, yangın söndürme sistemi, yangın dolapları, yangın söndürme hortumları gibi sistemler bulunmamaktadır. Yapı tescilli olduğu için merkezi bir ısıtma ve soğutma sistemine sahip değildir. Mekanlar münferit olarak elektrik sobaları ve klimalar ile ısıtılmakta ve soğutulmaktadır. Geleneksel yapılar yapım dönemlerine ait standartları taşıdıkları için yangın merdiveni, acil çıkışlar ve acil müdahalelerde yetersizlikler bulunmaktadır.

Geleneksel han yapılarının yeniden işlevlendirilmesi süreci için örnek olarak seçilmiş olan Diyarbakır şehir içi hanlarından olan Hasan Paşa hanında hazırlanan gözlemsel incelemede verilen mevcut fonksiyona bağlı olarak yapının genelinde özgün kimliğine aykırı olan farklı müdahaleler tespit edilmiştir. Bu müdahaleler aşağıdaki gibidir;

Günümüz teknik ve teknolojik imkanlarının yapıya adaptasyonunda gereken özenin gösterilmediği görülmektedir. Yapının özgün kimliği göz ardı edilerek modern yapı malzemeleri günümüz yapım teknikleri

kullanılarak yapıya eklenmiştir. Dükkanlarda kullanılan alüminyum camekanlar, metal kepenkler, gölgelikler, vitrin düzenlemeleri, satış teşhir malzemeleri, duman bacası, yükseltilmiş kaldırım, bitkiler, kapı ve pencere doğramaları, eklenti doğramalar, pvc doğramalar, granit tezgah, mobilya dolaplar, zemin ve duvar kaplamaları yapının özgün tarihi kimliğini bozan modern yapı elemanları olarak tespit edilmektedir.

Yapıda özellikle esnafların iş yerlerini tanıtmak amacı kullandıkları tanıtım tabelaları ön plana çıkarken, malzemelerin tanıtımı ve reklamı için konulmuş olan tabelalar ile yönlendirme levhaları da ayrıca yoğun bir şekilde görsel kirlilik oluşturmaktadır. (Şekil.3,4,8,10,11)

Günümüz hijyen ve konfor seviyesinin yapıya taşınması sürecinde yapıya eklenen sıhhi tesisat elemanları ve su deposu ile beraber elektrik tesisat elemanları, klima dış üniteleri, soğutucular, klima elektrik ve gaz boruları, çanak antenler ve kabloları, plastik yağmur suyu iniş boruları gibi bir çok teknolojik eleman yapının özgün görünümünü bozacak şekilde yapıya eklenmiştir.

(Şekil.5,6,7,8,10,11,12,13,14,15,16,17)

Özellikle işletmecilerin yapının iç mekanlarında otantik bir görünüm elde etmek amacı ile yaptıkları müdahaleler, kilim, resim ve manzara tabloları, işaret levhaları, satış teşhir amaçlı mobilyalar ve niteliksiz tefriş elemanları da yine yapının özgün kimliğini bozan elemanlar olarak tespit edilmektedir. (Şekil.5,6,7,9,10,15)

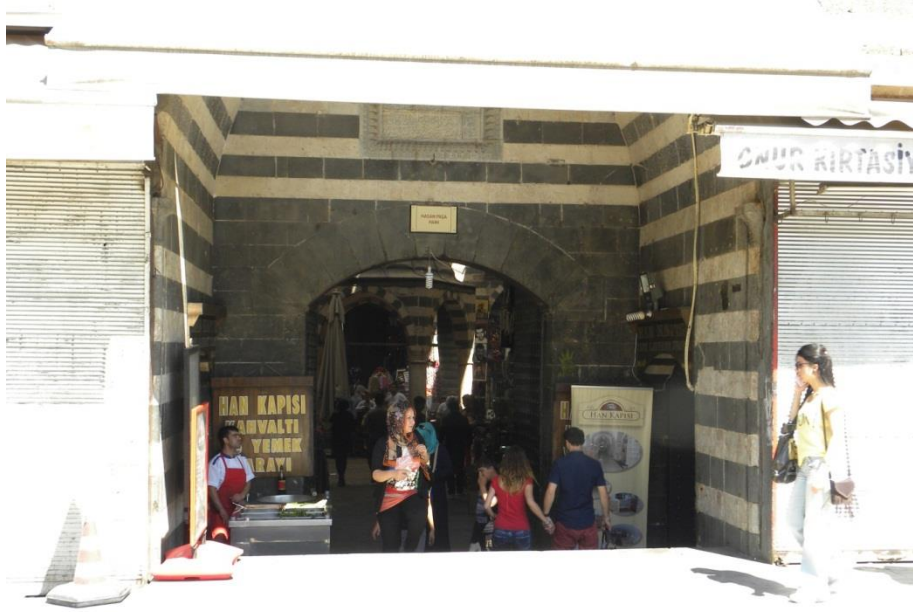
Yasal sınırlara uygun bir restorasyon sürecinin hemen sonrasında özellikle kullanıma açılır açılmaz Hasan Paşa Hanı'nın ciddi müdahalelere maruz kaldığı ve özgün kimliğine zarar verildiği yapılan gözlemlerle belirlenmiştir.

Şekil 3: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Gölgelikler, Tabelalar, Klima Dış Üniteleri, Plastik Yağmur İniş Boruları, Çanak Anten, Elektrik ve Telefon Kabloları, Metal Kepenkler, Alüminyum Camekanlar.

Şekil 4: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Çanak Anten, Klima Boruları, Kablolar, Gölgelikler, Tabelalar

Şekil 5:Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Klima Boruları, Elektrik Tesisatı, Sac Kepenk, Tabelalar, Yükseltilmiş Kaldırım.

Şekil 6: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik Tesisatı, Gölgecikler, Tabelalar, Bitkiler

Şekil 7: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Duman Bacası, Elektrik Tesisatı, Gölgelekler, Tabelalar, Satış Eşyaları

Şekil 8: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Duman Bacası, Soğutucular, Tabelalar, Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elmanları, Satış Eşyaları.

Şekil 9: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik Tesisatı, Doğramalar, Tablolar

Şekil 10: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik Tesisatı, Gölgelekler, Tabelalar, Satış Eşyaları

Şekil 11: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Tesisat Elmanları, Metal Taşıyıcılar, Sac üst örtü, Klima Dış Ünitesi.

Şekil 12: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik Tesisatı, Raflar, Doğramalar

Şekil 13: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik Tesisatı, Raflar, Mobilyalar

Şekil 14: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elmanları, Pvc Doğramalar, Zemin ve Duvar Kaplaması.

Şekil 15: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elmanları, Pvc Doğramalar, Su Deposu

Şekil 16: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik Tesisatı, Gölgelekler, Tabelalar, Satış Eşyaları

Şekil 17: Özgün Dokuyu Bozan Eklentiler: Elektrik ve Sıhhi Tesisat Elmanları, Mobilya Dolaplar, Granit Tezgaz, Zemin Kaplaması.

Kullanıcı Değerlendirmeleri

Elde edilen veriler istatistiksel olarak Şekil.18 de verildiği şekli ile incelendiğinde kullanıcıların büyük bir kısmı, Hasanpaşa Han'ının Diyarbakır kenti için simgesel bir değere sahip olduğunu desteklemektedir. Yapının estetik yapısının da kullanıcısı tarafından beğenildiği saptanmıştır. Çevresel gürültü ile peyzaj eksikliğinin ise kullanıcı memnuniyetini en fazla düşüren konular olduğu belirlenmiştir.

Kullanıcıların yapının genel görünümünden memnun olduğu, yapıyı lüks olarak değerlendirdiği, estetik açıdan uygun bulunduğunu, mekânların katlara göre uygun ve huzurlu olduğunu, şekil olarak ve kat yüksekliği açısından mekânlardan bir memnuniyetin söz konusu olduğu anket verilerinden anlaşılmaktadır. Yapıdaki onarımların aslına uygun olarak yapılması noktasında memnuniyet seviyesinin biraz düştüğü aynı şekilde restorasyon müdahalelerinin estetik açıdan uygun bulunmasında da yine ve memnuniyet seviyesinin düştüğü görülmektedir. Peyzaj açısından yapının yetersizliği açık bir şekilde görülürken yapının çevresindeki peyzajın yetersizliği kullanıcı tarafından çok daha bariz bir şekilde gösterilmektedir.

Yapı ve mekanlar can güvenliği açısından değerlendirildiğinde yapının can güvenliği açısından standart memnuniyet seviyesine yakın bir değere sahip olduğu ve güvenli olarak görüldüğü tespit edilmektedir. Merdivenlerin genişliği ve riht yüksekliklerinin ciddi oranda yetersiz olduğu ortalamanın çok altında kalan değerlerden anlaşılırken, ıslak mekânların ve kapıların boyutları, bu mekânların estetik görüntülerinin nispeten yetersizliği ortalama memnuniyet seviyesinin altındadır. Yapının mekânlarında kullanılmış olan döşeme ve duvar kaplamaları ile yapının genelinde kullanılmış olan malzemelerle ilgili memnuniyet seviyesinin iyi bir seviyede olduğu saptanmıştır. İklimlendirme açısından mekânların sıcaklığından ve serinliğinden memnuniyetin oldukça iyi bir seviyede olduğu bulunmuştur. Yapım döneminden kaynaklı olarak pencerelerin ve kapıların küçük olması nedeniyle ışık ihtiyacının karşılanması açısından memnuniyet seviyesinin nispeten daha düşük olduğu, aynı şekilde havalandırmanın yetersizliği nedeniyle de memnuniyet seviyesinin bir miktar düştüğü belirlenmiştir.

Çalışma saatlerinin uygunluğu, çalışan sayısının yeterliliği, hizmet almadaki bekleme süresi, hizmetin maliyeti, çeşitliliği, kalitesi, yapıda

sunulan teknolojik hizmetler ve müşteri mahremiyetine riayet etme konularında memnuniyet seviyesinin oldukça iyi olduğu saptanmıştır.

Yapıya ulaşılabilirlik noktasında yetersizliklerin olmasına karşılık toplu ulaşım araçlarının sunduğu avantajlardan dolayı göreceli olarak memnuniyet seviyesinin yüksek olduğu

görülürken, otopark ihtiyacının karşılanamaması bu konudaki memnuniyet seviyesini oldukça düşük seviyelere indirmektedir.

	ORTALAMA	SAPMA
YAPININ GENEL GÖRÜNÜMÜNDEN MEMNUNMUSUNUZ?	3.48	-0.01
SİZCE BU MEKAN HUZURLUMU?	3.80	0.31
BU MEKANIN ŞEKLİNDEN MEMNUNMUSUNUZ?	3.94	0.45
BU YAPIYI LÜKS BULUYORMUSUNUZ?	3.38	-0.11
KAT YÜKSEKLİĞİNİ UYGUN BULUYORMUSUNUZ?	3.85	0.36
GİRİŞİ ESTETİK AÇIDAN UYGUN BULUYORMUSUNUZ?	3.74	0.25
YAPININ ÇEVRESİNE ESTETİK KATKISI VARMI?	4.46	0.97
YAPIYA ULAŞILABİLİRLİĞİ YETERLİ BULUYORMUSUNUZ?	3.91	0.42
YAPININ OTOYOL İMKANLARI YETERLİMİ?	2.56	-0.93
ÇALIŞMA SAATLERİNİ UYGUN BULUYORMUSUNUZ?	3.98	0.49
YAPIDAKİ ONARIMLAR ASLINA UYGUNMU?	3.25	-0.24
RESTORASYON MÜDAHALELERİ ESTETİKMİ?	2.90	-0.59
YAPININ BULUNDUĞU MAHALLENİN DOKUSU SİZCE ESTETİKMİ?	2.97	-0.52
BU TARİHİ YAPI İLİMİZ İÇİN NEKADAR SİMGESEL?	4.75	1.26
MEKANDA TEKNOLOJİK İHTİYAÇLARINIZ KARŞILANIYORMU?	2.97	-0.52
YAPININ ÇEVRESİNDEKİ YEŞİL ALANLAR YETERLİMİ?	2.03	-1.46
AVLUDAKİ PEYSAJ YETERLİMİ?	2.78	-0.71
ÜSTKATLARIN MERDİVEN GENİŞLİĞİ UYGUNMU?	2.67	-0.82
MERDİVENLERİN RIHT YÜKSEKLİĞİ YETERLİMİ?	2.79	-0.70
MEKANLARIN KONUMLARI KATLARA GÖRE UYGUNMU?	3.73	0.24
ISLAK HACİMLERİN KAPI BOYUTLARI UYGUNMU?	3.04	-0.45
ISLAK HACİMLERDEKİ MEKAN BOYUTLARI UYGUNMU?	3.26	-0.23
ISLAK HACİMLER GÖRSEL OLARAK UYGUNMU?	3.37	-0.12
YAPIDA KENDİNİZİ CANGÜVENLİĞİ AÇISINDAN GÜVENDE HİSEDİYORMUSUNUZ?	3.53	0.04
HİZMET ALAMA BEKLEME SÜRESİNDEN MEMNUNMUSUNUZ?	3.95	0.46
ÇALIŞAN SAYISINI YETERLİ BULUYORMUSUNUZ?	3.87	0.38
HİZMET MALİYETİNİ NASIL BULUYORSUNUZ?	3.90	0.41
HİZMET ÇEŞİTLİLİĞİNDEN MEMNUNMUSUNUZ?	4.11	0.62
HİZMET KALİTESİNDEN MEMNUNMUSUNUZ?	4.07	0.58
MÜŞTERİYE SUNULAN MAHREMİYETTEN MEMNUNMUSUNUZ?	4.03	0.54
MEKANIN DÖŞEME KAPLAMASINDAN MEMNUNMUSUNUZ?	3.74	0.25
MEKANIN DUVAR KAPLAMASINDAN MEMNUNMUSUNUZ?	3.76	0.27
MEKANIN GENEL SARF MALZEMELERİNDEN MEMNUNMUSUNUZ?	3.61	0.12
MEKANIN SICAKLIĞINDAN MEMNUNMUSUNUZ?	4.09	0.60
MEKANIN SERİNLİĞİNDEN MEMNUNMUSUNUZ?	4.07	0.58
MEKANI IŞIK AÇISINDAN UYGUN BULUYORMUSUNUZ?	3.72	0.23
YAPININ HAVASI KOKU AÇISINDAN UYGUNMU?	3.83	0.34
MEKANA DIŞARIDAN GÜRÜLTÜ GELİYORMU?	0.53	-4.47
GENEL ORTALAMA	3.49	

Şekil 18. Kullanıcı memnuniyet seviyeleri ve ortalama sapma oranları

Sonuç

Bu çalışma ile insanlığın ortak kültürel değeri olan geleneksel yapıların korunması sürecine katkı sunmak öncelikle hedeflenmektedir. Bu kapsamda örneklem olarak seçilmiş olan Hasan Paşa Hanı'nda yapılan görsel analiz ve anket çalışmaları ile elde edilen verilerin yeni yapılacak olan restorasyon ve yeniden işlevlendirme uygulamalarında alınacak olan kararlara olumlu yönde katkı sunması beklenmektedir.

Yapılan görsel analizlerden elde edilen veriler incelendiğinde yapının kapasitesinin çok üzerinde kullanıldığı, kullanıcıların konfor beklentilerinin ve yoğun ilgisinin karşılanabilmesi adına yapılan müdahalelerin yapıyı yozlaştırdığı ve özgün kimliğinden uzaklaştırdığı gözlemlenebilmektedir. Bu durum anket çalışmalarından elde edilen verilerde restorasyon müdahaleleri ve estetik görünüm ile ilgili sorulara verilen cevaplardaki memnuniyet seviyesinin ortalamanın altında çıkması ile teyit edilmektedir.

Yapının özellikleri dikkate alınarak iyi belirlenen bir işlev, geleneksel yapıların korunmasına ciddi oranda katkı sunacağı gibi onarım sonrası atıl durumda kalmasının önüne geçerek bu yapıların zaman içerisinde bakımsızlıktan yıpranarak yıkılması ve yok olmasının da önüne geçecektir.

Geleneksel yapı kullanıcıları genel olarak koruma prensiplerine uygun hareket etmemektedir. Bu durum, geleneksel yapıların özgün kimlikleri ile korunması ve verimli bir şekilde kullanılmasında olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Geleneksel yapılarda işletmeciler konumunda olan kullanıcılar mevcut müdahalelerin yapıya zarar vermediği görüşünde bulunurken, kullanıcıların diğer bir kısmı müdahalelerin zararlı ve görsel kirlilik oluşturduğu görüşünde bulunmaktadır. Bu çerçevede geleneksel yapıların etkili ve düzenli bir şekilde denetlenmemesinin en önemli nedeni, yetkisizlik olarak görülmektedir. Ülkemiz yasal mevzuatında onarım sonrası

geleneksel yapıların korunmasını sağlamak üzere etkin bir denetleme mekanizması öngörülmemektedir. Bu nedenle yapılar çoğu zaman kullanıcıların inisiyatifine bırakılmaktan kurtulamamaktadır. Araştırma sonuçları, geleneksel yapıların bir denetleme formu geliştirilerek, resmi kurum marifeti ile üç ayda bir denetlenmesi gerekliliğini öne çıkarmaktadır.

Geleneksel yapıların kullanıma açılmasındaki temel kriter, yapının yaşatılarak korunması olmalıdır. Bu nedenle belirli bir restorasyon süreci sonucunda yeniden işlevlendirilerek kullanıma açılan tarihi bir yapıda öncelik kullanıcı konfor beklentilerinden önce, yapının özgün kimliği ile korunması olmalıdır. Mekânların kullanıcı gereksinimlerine cevap verebilecek şekilde tasarlanması sürecinde yapının özgün kimliğinin bozulmaması prensibinden ödün verilmemelidir. Bu mekânlar geçmişe ait kimliklerini bozmadan günümüz kullanım koşullarına uyarlanmalıdır.

Geleneksel yapılar geçmişi ve bu günü ilişkilendirebileceğimiz, toplumun tarihsel gelişimini takip edebileceğimiz, kültürel etkileşimlerin yaşandığı mekanlara dönüştürüldüğü taktirde doğru tasarlanmış bir restorasyon ve işlevlendirme uygulamasından bahsetmek mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Akın, C. (2001). Doğal Çevre Etmenlerine Bağlı Olarak, Yerleşme ve Bina Ölçeğinde İklimle Dengeli Konut Tasarım Denetleme Modeli, (Makale Yazarına ait Doktora tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi. ss.9
- Akın, C., Bekleyen, A., & Yıldırım, M. (2016). Preservation initiatives for the truncated pyramid-shaped traditional houses of Siirt. *Frontiers of Architectural Research* (Dergi), ss.360-370.
- Bekleyen, A., & Korkmaz, N. (2012). An Evaluation Of Akabe Mass Housing Settlement in Sanliurfa. *Journal of Housing and the Built Environment*, ss.293-309.
- Bekleyen, A., & Yılmaz-Ay, İ. (2016). Are gated communities indispensable. *Urbani İzziv* (Dergi), ss.149-161.

- Beysanoğlu, Ş. (1996). Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi (Cilt 1). Ankara, Türkiye: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.
- Cebe, M. (2017). Bina Programı Hazırlanması; Güneydoğu Anadolu Han Yapıları Örneği. (Makale Yazarına ait Doktora tezi) Diyarbakır: Dicle Üniversitesi. ss.106-244
- Dalkılıç, N. (2008). Geleneksel Konutlarda Kullanıcı-Mekan İlişkisi:Midyat Örneği. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*,ss. 17-33.
- Dalkılıç, N., & Bekleyen, A. (2011). Geçmişin Günümüze Yansıyan Fiziksel İzleri; Diyarbakır Evleri. İ. Yıldız içinde, Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi Diyarbakır (Kitap), Diyarbakır Valiliği. ss. 418
- Dinç, P. (2002). Problem Araştırmasından Mimari Değerlere Geçişte Bina Programlama. *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Dergisi.*, ss.101-119.
- Karaca, N. (2014). Osmanlı Dönemi Diyarbakır Hanları Üzerine Bir İnceleme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*(8), 70.
- Karakaş, A., & Karakaş, E. (2015). Hanların Turizme Kazandırılması: Mardin, Diyarbakır Ve Şanlıurfa İl Merkezlerindeki Hanlar Üzerine Bir Çalışma. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 313.
- Kejanlı, T. (2009). Diyarbakır Hanları ve Kervansarayları. 1.Uluslararası Nebiler, Shabeler, Azizler ve Krallar Kenti Sempozyumu (s. 388). Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği.
- Özkan Altınöz, M. (2014). 19.Yy Osmanlı Mimarisi'ndeki Oryantalizmin Endülüs Kaynağı Ve Sirkeci Garı'nın Değerlendirilmesi. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 9/10 Fall 2014, p. 837-852 ISSN: 1308-2140,
- Özen, N. (2009). Gap Bölgesinde Yaşanan Göçün Sürdürülebilirlik Bağlamında Konut Çevrelerinde Etkisi(Makale Yazarına ait Doktora tezi), Diyarbakır Huzurevleri Örneği. Akara: Gazi Üniversitesi. ss.28.
- Sanoff, H. (1992). İntegratign Programming, Evaluation abd Participation İn Design (Kitap). Newcastle: Athenaem Press Ltd. ss.4-11
- Talu, E. (1999). Mimar Anlam Beğeni (Kitap). İstanbul: Yem Yayın. ss.158-159
- Yavuz, A. (2011). Osmanlı Döneminde Diyarbakır Hanları. İ. Yıldız içinde, Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi (s. 142-144).
- Yeşilbaş, E. (2015). Diyarbakırda Osmanlı Dönemi Şehirçi Hanları üzerine değerlendirme. *Belleten*, 881.
- Yıldırım, M. (2017). Kültürel turizm ve kültürel mirası koruma: Diyarbakır Hasan Paşa Hanı örneği. *Mühendislik Dergisi*, 336-344.
- Yılmazçelik, İ. (2010). Osmanlı Hakimiyeti Süresince Diyarbakır Eyaleti Valileri (1516-1838). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 240.
- Yazar Notu:** Bu çalışma birinci yazar tarafından, ikinci ve üçüncü yazar danışmanlığında Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı'nda 2017 yılında tamamlanmış olan "Bina Programı Hazırlanması; Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Han Yapıları Örneği" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Evaluation of the refunctional hasan pasha khan after use

Extended abstract

The fact that the intervention process to be applied to traditional structures has a comprehensive research infrastructure will increase the success rate of interventions in new designs. Considering this framework, observational review from research subjects constituting the infrastructure of the process of determining the new function and intervention boundaries that will be applied in traditional structures is considered as one of the first steps in the project design process. The data to be obtained from the observational investigation will determine the course of the study and the study. In the light of the information obtained from observational investigations, survey questions were prepared in order to determine the level of user satisfaction and user expectations were determined within the framework of field studies.

In order to determine the level of user satisfaction, the questionnaire questions were asked to give an assessment score of 1 to 5 with the lowest level of satisfaction and the highest with 5 points. In this context, when the survey results are examined; average satisfaction level is 3.49. This shows that there is an overall satisfaction level of more than 2.5 user satisfaction levels in an average of 5 surveys. Within the scope of the analysis, each question in the questionnaire was evaluated according to the 3.49 average score and higher and lesser deviations were determined compared to the average satisfaction level.

When the data obtained as a result of the calculations made within the framework of the statistics rules are examined, it is seen that most of the users think that Hasanpaşa Han has a symbolic value for Diyarbakır city. The aesthetic appearance and shape of the building is also highly appreciated. In the same way, there is a lack of noise and landscaping in the areas where the dissatisfaction falls the most.

It is understood from the survey data that the places where the users are satisfied with the general appearance of the building as aesthetically appropriate considering the building as aesthetically appropriate, and that the spaces are suitable and peaceful according to the floors, and that there is a

satisfaction from the spaces in terms of shape and floor height. In the same way that the level of satisfaction in the construction of the repairs in the structure is slightly reduced, it is seen that the restoration interventions are found to be suitable in terms of aesthetics and the level of satisfaction has decreased. While the insufficiency of the structure is clearly seen in terms of landscaping, the insufficiency of the landscape around the structure is much more obvious by the user.

When the buildings and places are evaluated in terms of life safety, it is determined that the structure has a value close to the standard satisfaction level and it is seen as safe. While the width of the stairways and the height of the docks are significantly insufficient, it can be understood from the values that are far below the average, the size of the wet spaces and the gates, and the relatively inadequate appearance of the aesthetic appearance of these rooms can be seen with the ratio below the average satisfaction level. The level of satisfaction with the floor coverings and wall coverings used in the construction of the building is quite good and the level of satisfaction with the materials used throughout the building is at a good level. In terms of air conditioning, it is seen that the satisfaction of the temperature and the coolness of the rooms is at a very good level. Due to the fact that the windows and doors are small due to the construction period, the satisfaction level is relatively low in terms of meeting the light requirement and the satisfaction level decreases slightly due to insufficient ventilation.

Satisfaction of working hours It is seen that the number of employees has a satisfactory level of service waiting time, cost of service, service diversity, quality of service, technological services provided in the structure and respecting customer privacy.

Despite the lack of accessibility to the structure, due to the advantages offered by public transportation vehicles, the level of satisfaction is relatively high, while the need for parking cannot be met.

The aim of this study is to contribute to the process of protecting the traditional cultural structures of humanity. The data obtained through the visual analysis and survey studies carried out at the Hasan Pasha Inn, which is selected as a sample in this context, is expected to contribute positively to the

decisions to be made in the new restoration and re-functionalization applications.

When the data obtained from the visual analyzes are examined, it is seen that the structure is used in a way that is much more than the capacity of the building, and that the interventions made in order to meet the comfort expectations and intense interest of the users have corrupted the structure and removed it from its original identity. This situation is confirmed by the fact that the satisfaction level of the answers given to the questions about restoration interventions and aesthetic appearance in the data obtained from the survey studies is below the average.

Taking into consideration the characteristics of the building, a well-designed function will contribute significantly to the preservation of traditional buildings and will prevent them from being kept idle after the repair and will prevent the destruction and destruction of these structures from maintenance.

Traditional construction users generally do not comply with the protection principles. This situation creates negative effects on the preservation and efficient use of traditional structures with their original identities. Users in the traditional structure of the existing interventions do not harm the structure, while the other users, some of the users of the interventions are harmful and visual pollution is in the opinion. In this context, the most important reason for the inability to control the traditional structures effectively and regularly is seen as lack of jurisdiction. An effective monitoring mechanism is not envisaged in our country's legislation to ensure the protection of traditional structures after repair. For this reason, structures can not be left to the initiative of the users most of the time. According to the results of the research, an inspection form has been developed for the inspection of traditional structures and the necessity of auditing these structures with quarterly supervision is emphasized.

The main criterion for the opening of the traditional structures should be the preservation and preservation of the structure. For this reason, in a historical structure that has been re-functionalized as a result of a certain restoration process, priority should be provided with the original identity of the structure before the user comfort expectations. The principle that the original identity of the structure should not be compromised in the process of

designing the spaces to meet the user requirements should not be compromised. These spaces must be adapted to the present conditions of use without disturbing their past identities.

It will be possible to talk about the restoration and functionalization of traditional structures, when we can relate the history and the historical development of the society and transform into places where cultural interactions are experienced.

Keywords: *Hasan Pasha Khan, Design, Re-Functioning, Observational Analysis, Survival Protection*